

BEDĀYĪ‘U’L-VASAṬ’TAKİ YETMİŞ İKİ SÖZ VARLIĞININ TÜRKMEN TÜRKÇESİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ*

Yunus ILDIRI*

Özet: Nevāyî, eserlerinde, Türkçenin zenginlik ve güzelliklerini başarılı bir şekilde ortaya koyabilmiş önemli bir şahsiyettir. Yaşadığı dönemde diğer çağdaşları Farsçaya önem verip Türkçeyi ikinci plana atmışken, Nevāyî dönemin dili olan Çağatay Türkçesini klasik dil hâline getirmiştir. Aynı zamanda sadece dil alanında değil, birçok alanda derin bilgi ve birikime sahip olduğunu yazdığı eserlerinde görmek mümkündür. Bu eserlerden biri de çalışmaya kaynaklık eden Bedāyî‘u’l-Vasaṭ’tır. Bu eser, Nevāyî’nin dört Türkçe divanından biridir. Bu divanında olgunluk döneminden ustalıkla geçişi yansıtan şiirleri bir araya getirilmiştir. Eserde, gündelik hayatın sıkıntılarından, ahlâkî değerlere, çeşitli toplum katlarındaki insan tiplerine kadar birçok konu ele alınmaktadır.

Bu çalışmada, Bedāyî‘u’l-Vasaṭ’ta geçen yetmiş iki söz varlığının Türkmen Türkçesindeki görünümü incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada tespit edilen yetmiş iki Türkçe söz varlığının Oğuz Türk lehçelerinden Türkmen Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde yaşamını devam ettirdiği görülmüştür. Bedāyî‘u’l-Vasaṭ’ta belirlenen yetmiş iki ortak Türkçe sözcüğün Türkmen Türkçesindeki görünümü örneklenirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bedāyî‘u’l-Vasaṭ, Söz Varlığı, Çağatay Türkçesi, Türkmen Türkçesi*

The Appearance of Seventy-Two Lexical Items in Turkmen Turkish in Bedāyî‘u’l-Vasaṭ

Abstract: Nevāyî as an important figure in showcasing the richness and beauty of the Turkish language in his works Nevāyî is a significant literary figure who successfully demonstrated the richness and beauty of the Turkish language in his works. While many of his contemporaries prioritized Persian and relegated Turkish to a secondary position, Nevāyî elevated Chagatai Turkish, the language of his time, into a classical literary language. Moreover, his works reveal not only his mastery of language but also his profound knowledge and expertise in various fields. One of the works that serves as the basis for this study is Bedāyî‘u’l-Vasaṭ, one of Nevāyî’s four Turkish divans. This divan compiles poems reflecting his transition from maturity to mastery. The work addresses a wide range of topics, from the hardships of daily life to moral values and different social archetypes.

In this study, the appearance of seventy-two lexical items found in Bedāyî‘u’l-Vasaṭ in Turkmen Turkish has been examined. It has been observed that the seventy-two identified Turkish lexical items have continued to exist in Turkmen Turkish and Turkish, both of which belong to the Oghuz Turkic dialects. The presence of these seventy-two common Turkish words in Turkmen Turkish has been exemplified.

Keywords: *Bedāyî‘u’l-Vasaṭ, Vocabulary, Chagatai Turkish, Turkmen Turkish*

Giriş

Çağatay Türkçesinin yazı dili hâline gelmesinde önemli bir yeri olan Alî Şîr Nevāyî, Türkçenin hem sözcük hem de yapı bakımından ne kadar zengin olduğunu eserleri ile göstermiş önemli bir Türk milliyetçisidir. Döneme damgasını vuran Nevāyî hem Türkçe hem Arapça hem de Farsçayı ustalıkla eserlerinde kullanmıştır. Türkçeye bilhassa önem veren Nevāyî, bunu eserinde de bize çok müstesna bir biçimde göstermiştir. İncelenen eserinde Nevāyî’nin hem Türkiye Türkçesinde hem de Türkmen Türkçesinde halen varlığını sürdüren kelimeler kullanmış olması Türk dünyasının bütünleştirici yazarlarından biri olduğunu da göstermektedir.

Bir çobanın, kavalıyla sürüyü hizaya sokması gibi o da sözcükleri şiirlerinde ahenkle dans ettirmiştir. Çağatay Türkçesini zirveye taşıyan dil ustası Ali Şîr Nevāyî, Arapça ve Farsçanın ön plana çıktığı dönemde Türkçe ile derin ve ince manalı eserler meydana getirilebileceğini ortaya koyduğu eserleriyle göstermiştir.

Türk dillerinin sınıflandırılması bakımından Çağatay Türkçesi Türk dilinin Karluk koluna mensuptur. Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesi ise Türk dilinin Oğuz koluna

* Bu bildiri, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD. , Doç. Dr. Serpil SOYDAN danışmanlığında yürütmekte olan Bedāyî‘u’l-Vasaṭ’ta Terimler ve Kavramsal ve Söz Varlığının Türkmen Türkçesindeki Görünümü adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Yüksek lisans öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD., yunusildiri@gmail.com, orcid: 0009-0009-6525-8508

mensuptur. Tarihte ve günümüzde aynı coğrafyayı paylaşan Türkler farklı Türk dili koluna mensup olmasına rağmen dillerindeki kelimelerinin çoğu ortaktır yalnızca bir takım değişimlere uğrayarak şekillenmiştir. Bu çalışmayla eserde tespit edilen sözcüklerin Oğuz Türkçesinde de yaşadığını kısmî örneklerle de olsa gösterilmeye çalışılmıştır.

Kaya Türkay'ın 2002 yılında yayımlanmış olduğu 'Alî Şîr Nevâyî'ye ait olan Bedâyi'ü'l-Vasat adlı kitap üzerine çalışma yapılmıştır. Çalışmada, taranan eserde geçen sözcüklerin sözlükler aracılığıyla anlamları verilmiştir. Tespit edilen söz varlığının yanına parantez içerisinde kaynak adı, tarihi ve sayfa numaraları verilmiştir. Kaynak eserde söz varlığının geçtiği beyitlerle de örnekendirilmiştir. Çalışmada tespit edilen söz varlıklarının sadece Bedâyi'ü'l-Vasat'taki kullanımlarına göre değerlendirilme yapılmıştır. Sonuç bölümünde Bedâyi'ü'l-Vasat'ta tespit edilen Türkçe sözcüklerin Türkmen Türkçesinde görünümü tablolar verilerek ve sayısal veriler ile örneklerle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu sözcükler şunlardır: ağız, ağrı, ak u kızıl, alma, ata, ay, ay u yıl, ayağ, bağır, barmağ, baş, bayram, boyun, bulut, ıssığ, ilek, it, itek, kiriş, kara, kaş, kız, kiçe, kirpik, kol, koyun, kök, kömek, könele, könele, köz, kuş, kutuz, kuyas, kün, kündüz, oğul, ot, ölüm, saç, sağdağ, sarığ, savuk, su, sünek, süpürgü, tağ, tırnağ, tiken, til, tiñri, tirsek, tizek, tofrak, ton, toynağ, tün, uçmağ, uruş-, uyat, üzüm, yağı, yağın, yalbar-, yamğur, yara, yarlıg, yigitlik, yil, yumurtka, yürek.

Bedâyi'ü'l-Vasat'ta Yer Alan Türkçe Söz Varlığı

Ağız: (<T.) “ağız; hayvan ve insanda yüzün ön aşağı kısmında yer alan, yemeye, içmeye, nefes alıp vermeye, ses çıkarmaya, konuşmaya yarayan ve sindirim borusunun giriş deliği olan boşluk, bu boşluğun dudaklarla çevrili olan dış kısmı.” (Ünlü, 2013:16; Ayverdi, 2010:18; Bozkurt, 2017: 44) anlamlarına gelmektedir. “Ağız kelimesi Türkmen Türkçesinde de “ağız” şeklinde geçmektedir.” (Tekin, 1995: 24)

Cânım içre kipriki nîşi tişük kılğan kibi

Bilgürür ağız tebessüm iylegeç ol ikki leb (34/45-2)

Ağrı: (<T.) “ağrımak, acımak, hastalanmak, dert ve acı çekmek, sızı.” (Ünlü, 2013: 17; Gülensoy, 2018: 16) anlamlarına gelmektedir. Ağrı kelimesi Türkmen Türkçesinde “ağrı” şeklinde geçmektedir. (Çeneli, 1983: 31)

Kaydadur Mecnûn ki birgey pend ü çun fehmi itmesem

Yıglağay hâlimğa bağı ağığandın zâr zâr (108/133-3)

Ak u kızıl: (<T.) “beyaz ve kızıl, parlak kırmızı renk, kar renginde olan rengin adı” (Ünlü, 2013: 24; Ayverdi, 2010: 26/677). Ak kelimesi Türkmen Türkçesinde “ak” şeklinde geçmektedir” (Tekin, 1995: 26). Kızıl kelimesi Türkmen Türkçesinde “gızıl” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 51).

Bâğ içre saña saçtı gül ak u kızıl yafrak

Şeh başığa andağ kim il ak u kızıl yafrak (247/320-1)

Alma: (<T.) “elma, eski Türkçede alma < almıla şeklindedir. Gülgillerden, yurdumuzun her yerinde yetişen, dişli yapraklı, açık pembe çiçekler açan, verimli, dayanıklı ağaç. Bu ağacın, rengi kırmızı ile açık yeşil arasında değişen, sert ve parlak kabuklu, hoş kokulu, ufak çekirdekli, ekşi, mayhoş veya tatlı, vücuda yararlı birçok hassalar taşıyan gevrek meyvesi” (Ünlü, 2013: 37; Ayverdi, 2010: 338). Alma kelimesi Türkmen Türkçesinde “alma” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 32).

Muğ deyride mest olsa Nevâyîni körüş kim

Bir alma kibi günbed-i minû bile oynar (131/166-7)

Altun/Altın: (<T.) “altın; eski Türkçede altun, kökü kesin olarak belli değildir. Kelime Kafkas dillerine ve Rusçaya da geçmiştir. Sarı kızıl renkte, parlak ve ağır, kolayca işlenebilen, dış etkilere dayanıklı, paslanmayan, ziynet eşyası yapımında, elektrik ve ısıyı çok iyi iletkenliğinden dolayı hassas ve kıymetli makine ve cihaz yapımında kullanılır. Yoğunluğu

19,26, erime derecesi 1 063°C, atom ağırlığı 1 97,2, atom numarası 79, sembolü Au olan kıymetli elementtir. Aynı zamanda edebiyatımızda bu kıymetli element; serveti, dünya nimetini ve zenginliği de simgeler.” (Ünlü, 2013: 38; Ayverdi, 2010: 48). Altun kelimesi Türkmen Türkçesinde “altın” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 32).

Dime sarğardı Nevâyîniñ yûzi ‘ışk içre kim

Beyle *altunnı* kılurğa pây-mâliñ kazğanur (112/139-7)

Ata: (<T.) “baba, ata, cet, ihtiyar, muhterem, dede, büyük baba ve aynı soydan daha önce yaşamış olan kimse. Aynı zamanda Eski Türklerde yaşlı, saygı değer ve hâkim kimse” (Ünlü, 2013: 67; Ayverdi, 2010: 80) anlamlarına gelmektedir. Ata kelimesi Türkmen Türkçesinde “ata” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 33).

Bahâne ümmehat oldu vü *ābā* yoksa şun‘uñdın

Ata birle *anağa* ni ata vü ni *ana* peydā (4/2-6)

Ay: (<T.) “ay, eski Türkçeden beri kullanılan bir kelimedir. Güneşten aldığı ışığı yeryüzüne yansıtan ve dünyamızın tek uydusu olan gök cismidir. Arapçadaki kamer ve Farsçadaki mäh kelimelerine karşılık kullanılır. Aynı zamanda edebiyatımızda ay kelimesi hilal biçimindeki şekil olarak da ifade edilmektedir “(Ünlü, 2013: 73; Devellioğlu, 2023: 649/558; Ayverdi, 2010: 88). Ay kelimesi Türkmen Türkçesinde “ay” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 37).

Nevâyî ol *ay* hecride tün ü kün

Katık şām-ı tîre seherdür maña (13/14-7)

Ayağ: (<T.) “ayak, eski Türkçede adak > adak > ayak < at- [ad-]ak şeklinde değişimlere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Vücudun, bacadan ayak bileğiyle ayrılan ve yere basıp durmayı, yürümeyi sağlayan kısmıdır” (Ünlü, 2013: 74; Ayverdi, 2010: 88). Ayağ kelimesi Türkmen Türkçesinde “ayak” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 38).

Şükr kıldık bakıp birev sarı

Ki yörürge *ayağı* yoktur anıñ (504/700-2)

Ay u yıl: (<T.) “Ay ve yıl, eski Türkçeden beri kullanılır. Bir aylık zaman ile bir yıllık zamanı karşılayan ifadedir. Ay kelimesi, yılın ayrıldığı on iki bölümden her biri; başlangıç kabul edilen herhangi bir tarihten itibaren yaklaşık olarak 30 günlük zaman parçası... Yıl kelimesi ise Dünyanın güneş çevresinde tam bir devir yapması için geçen zaman, sene; Miladi takvime göre 1 Ocak'ta başlayıp 31 Aralık'ta sona eren on iki aylık süre; astrolojik olarak ise bir gezegenin güneş çevresindeki tam bir dolanımı için geçen zaman. (Ayverdi, 2010: 135/88) anlamlarına gelmektedir. Ay kelimesi Türkmen Türkçesinde 30 günlük zaman dilimi olarak hiçbir değişime uğramadan “ay” şeklinde geçmektedir” (Tekin, 1995: 38). Yıl kelimesi Türkmen Türkçesinde “yıl” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 82).

‘Ömrğa hîc i ‘timādî yoktur ey gâfil köñül

*Ay u yıl*ni niçe mest ötkerge-sin bir hem ayıl (385/6)

Bağır: (<T.) “yürek, göğüs, bağır, ciğer, kalp, gönül, sine” (Ünlü, 2013: 91; Ayverdi, 2010: 103). Anlamlarına gelmektedir. Bağır kelimesi Türkmen Türkçesinde “bağır” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 34).

*Bağrı*dın kan tamğuçı ‘uşşāk zahmın bilmegey

Tîğıdın kan tamğuçı bî-rahm ‘ālî-cāhlar (119/149-2)

Barmağ: (<T.) “parmak ya da eski Türkçede kullanıldığı haliyle barmak, İnsanın ve bazı hayvanların el ve ayaklarının son bölümünü oluşturan eklemlili uzantılardan her biri. Bu uzantının elde bulunanı, el parmağı, ayakta bulunanı da ayak parmağı” (Ünlü, 2013:103; Ayverdi, 2010: 978) olarak adlandırılmaktadır. Barmağ kelimesi Türkmen Türkçesinde “barmag” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 35).

Bardı tişlep *barmağın* körgeç Nevâyî hâlini

Hem hayât u hem ölüm kördüm anıñ *barmağı*da (406/560-7)

Baş: (<T.) “baş, kafa, kelle, tepe kelimelerine karşılık gelmek üzere eski Türkçeden beri kullanılır. İnsan vücudunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücudunun en ön kısmıdır.” (Ünlü, 2013: 105; Ayverdi, 2010: 117). Baş kelimesi Türkmen Türkçesinde “baş” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 35).

Dime cismiñde pîç ü rûzgârıñ tîre nivçündür

Bu hâlim bar tâ tüşmiş *başımğa* zülf-i sevdâsı (421/581-5)

Bayram: (<T.) “beyrem / badram / bedrem; kelime Rusçaya, Kafkas ve Balkan dillerine de geçmiştir. Dinî veya millî açıdan özel önemi olan ve topluca kutlanan gün” (Gülensoy, 2018: 72; Ayverdi, 2010: 124) anlamlarına gelmektedir. Bayram kelimesi Türkmen Türkçesinde “bayram” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 35).

Şâhdın *bayram* şeref tapkannı aňlap güm kılıp

Âb-ı hayvân dik ‘adem sarı nuhûset zulmetin (487/660-27)

Boyun: (<T.) “vücudun omuzlarla baş arasında kalan ve başı bedene bağlayan kısımdır” (Ünlü, 2013: 165; Ayverdi, 2010: 164). Boyn kelimesi Türkmen Türkçesinde “boyun” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 38).

Nevâyî dik hâlâşım yok idi ğamze küfridin

Huşuşâ zülfi zünnârı dağı *boynumğa* takılmış (200/263-9)

Bulut: (<T.) “bulut kelimesi komşu dillere de geçmiştir. Gökyüzünün yüksekçe katlarındaki görülebilir duruma gelmiş su buharı kütlesi; bir şeyin, bulunduğu yeri kaplayacak derecedeki yoğun durumu” (Ünlü, 2013:173; Ayverdi, 2010: 171) anlamlarına gelmektedir. Bulut kelimesi Türkmen Türkçesinde “bulut” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 38).

Yüzi ey çerh bürka‘ açtı tirlep

Bulutğa çıрма ay u kebkebiñni (435/602-5)

Issıg: (<T.) “sıcak <ısıcak < ısı-g+cak). Isısı yakmayacak derecede olan. Karşıtı: soğuk” (Ünlü, 2013: 502; Ayverdi, 2010: 1098). Issıg kelimesi Türkmen Türkçesinde “ıssı” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 57).

Hoş körer-min dehrni savuğ su birle kim bu yaz

Boldı *ıssıg*dın kuyaş közlerge çetr-i Sencerî (508/711-1)

İlek: (<T.) “elek (<ele-k), kalbur. Sallanarak kullanıldığı zaman üzerine konan maddenin incelerini altına geçiren, bu şekilde taneli ve toz halindeki şeyleri irilerinden ve içlerindeki yabancı maddelerden temizlemekte kullanılan, tek tarafına ufak delikli tel, kıl veya bez gerilmiş tahta bir kasnaktan ibaret eleme aleti (Ünlü, 2013: 521; Gülensoy, 2018: 249; Ayverdi, 2010: 336) anlamlarına gelmektedir. İlek kelimesi Türkmen Türkçesinde “elek” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 46).

Mecnûn dik iler-min itekim birle çu tofrağ

Güyâ ki fenâ gerdi yağar ol *ilekim*din (361/494-5)

İtek: (<T.) “etek: Elbisenin belden aşağı kısmı; Vücudun belden aşağısına giyilen giyecek, bir elbise veya etekliğin alt kenarı” (Ünlü, 2013: 547; Ayverdi, 2010: 357) anlamlarına gelmektedir. İtek kelimesi Türkmen Türkçesinde “etek” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 47).

Deşt üzre cünün ehliğa boldı ‘âlem-i ‘ışk

Her hâr üze pergâle ki qaldı *itekim*den (361/494-3)

İt: (<T.) “köpek; aşağılık, adi, serseri, edepsiz kimse” (Ünlü, 2013: 547; Ayverdi, 2010: 386) anlamlarına gelmektedir. İt kelimesi Türkmen Türkçesinde “it” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 386).

Miniñ hâlimğa efgân çıktı aħbâb

Kiçe kūyünde kim *it*ler uluştı (424/585-4)

Qara (<T.) “siyah, kara, esmer, kömür renginde olan rengin adı” (Ünlü, 2013: 578; Ayverdi, 2010: 624). Qara kelimesi Türkmen Türkçesinde “gara” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 48).

Dāğ-ı firāk ey dil-rübā andağ közüm kıldı *ķara*

Kim köz ķarası dik maņa maṭlūb irūr dāğ-ı ecel (289/384-3)

Ķaş: (<T.) “ķaş: Gözlerin üzerinde kavisli bir çizgi meydana getirecek biçimde yer alan kısa kıllar” (Ünlü, 2013: 589; Ayverdi, 2010: 636). Ķaş kelimesi Türkmen Türkçesinde “gaş” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 49).

Çun haber yoktur ķarargān rūzgārımdın maņa

Ķayda tutķay-min közi *ķaşı* ķaralardın haber (132/169-5)

Ķız: (<T.) “kız, kız çocuğı; dişi cinsten olan evlat” (Ünlü, 2013: 630; Ayverdi, 2010: 676). Ķız kelimesi Türkmen Türkçesinde “gız” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 51).

Nevāyî iylep idi rez *ķızını* gerçi ṭalāk

Ḥelāle bolsa hem ol *ķızını* algısı bu kūyav (379/520-7)

Ķiçe: (<T.) “gece; eski Türkçede *ķiçe* < *ķiç* “geç vakit, akşam” > *gice* > gece. Güneş battıktan sonra başlayan ve gün ağarıncaaya kadar süren karanlık zaman” (Ünlü, 2013: 632; Ayverdi, 2010: 406). Ķiçe kelimesi Türkmen Türkçesinde “gece” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 51).

Ķiçe hicrānıda mey tartar idim

Kildi ol gül-ruḥ-ı meh-sîmā ḥoş (198/261-5)

Ķiriş: (<T.) “(yay) *ķiriş*, ok yayının iki ucu arasına gerilen esnek bağ (Ünlü, 2013: 637; Bozkurt, 2017: 233; Ayverdi, 2010: 682) anlamlarına gelmektedir. Ķiriş kelimesi Türkmen Türkçesinde “*ķiriş*” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 60).

Atar hemîşe *ķaşı* yayı birle ġamze okın

Egerçi bolmas ok atmak yok irse yada *ķiriş* (197/260-2)

Ķirpik: (<T.) “*ķirpik*; eski Türkçeden beri kullanılır < *ķirpi*+*k* “*ķirpicik*” göz kapağının kenarlarında sıralanmış olan kıllar ve bu kıllardan her biri, tüy gibi küçük ve ince uzantı” (Ünlü, 2013: 638; Ayverdi, 2010: 683) anlamlarına gelmektedir. Ķirpik kelimesi Türkmen Türkçesinde “*ķirpik*” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 60).

*Ķirpik*imdın rîş bolğay dip taḥayyül içre hem

Közni kılman berg-i gül yanlığ tabanığā mümas (177/232-5)

Ķol: (<T.) “*ķol*, el: İnsanın omuzundan parmak uçlarına kadar olan organı (Ünlü, 2013: 643; Ayverdi, 2010: 687). Ķol kelimesi Türkmen Türkçesinde “*gol*” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 52).

Her *ķolumnı* tâze kanlığ dāğ ile üzgen itin

Ol *ķişi* diktür ki gül birle yığaçnı sındurur (136/176-3)

Ķoyun: (<T.) “eski Türkçede: *kon*-*koy*, küçültme ekiyle *kon*+*u*+*n* > *koyun*. Geviş getirenlerden, eti, sütü ve yapağısından faydalanılan, boynuzlu, memeli, evcil hayvan (Ünlü, 2013: 652; Ayverdi, 2010: 700) anlamlarına gelmektedir. Ķoyun kelimesi Türkmen Türkçesinde “*goyun*” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 52).

Tāblığ ġisūsığā çırmār min-i ser-geṣteni

Körmedük ikki *ķoyun* bir tār birle çırmānıp (41/56-2)

Ķök: (<T.) “*ķök*, gökyüzü; yeryüzünün üstünü kaplayan kubbe biçimindeki mavi boşluk, sema, asuman; bütün *ķök* cisimlerini içine alan sonsuz boşluk, uzay, feza” (Ünlü, 2013: 654; Ayverdi, 2010: 427) anlamlarına gelmektedir. Ķök kelimesi Türkmen Türkçesinde “*ķök*” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 60).

Mihrğā *ķökte* şafağ ḥūb irmes andağ kim maņa

Māvi tirlik üzre ol aynın *ķızıl şirdāğı* ḥūb (37/48-5)

Ķömek: (<T.) “yardım, inayet, yardım birliğı” (Ünlü, 2013: 656; Gülensoy, 2018:446). Ķömek kelimesi Türkmen Türkçesinde “*ķömek*” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 60).

Çu rūḥ ḥaylığā nefis ister olsa artuḳluk

Yitür ‘ilācığā taḳvî sipāhı birle *ķömek* (251/325-3)

Köñlek: (<T.) “ eski Türkçede; köñül+ek, köñül (gönül)’den küçültme ekiyle köñül+ek > köñlek > gönlek > gömlek. Elbise altına giyilen bez, ipek veya naylondan iç çamaşırı. Erkeklerin ceket veya yelek altına giydikleri, vücudun üst kısmını örten giyecek (Ünlü, 2013: 656; Ayverdi, 2010: 428). Köñlek kelimesi Türkmen Türkçesinde “köynek” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 61).

Bir ot durur tenimde ki anıñ harāreti

Köñlekni kül kıılır dağı bisterni köydürür (129/164-4)

Köñül: (<T.) “gönül” (Ünlü, 2013: 656). Köñül kelimesi Türkmen Türkçesinde “köñül” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 60).

Yana şu ‘leliğ *köñül*ni ğamıñ itti päre päre

Bu ki butraşur irür pareleri imes şeräre (382/526-1)

Köz: (<T.) “eski Türkçede köz < kö-z. İnsanda ve hayvanda var olan görme organı, göz: (Ünlü, 2013: 661; Ayverdi, 2010: 434). Köz kelimesi Türkmen Türkçesinde “göz” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 53).

Ni közlerdür ki almış *köz* yumup açkunça köñlümni

Kılıp her güşede bîmâr u kısmî yüz belâ kılmış (199/263-3)

Қуш: (<T.) “kuş; yumurtlayan omurgalılarından gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı, vücudu tüylerle kaplı, uçucu hayvanların ortak adıdır. (Ünlü, 2013: 674; Ayverdi, 2010: 717). Қуш kelimesi Türkmen Türkçesinde “guş” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 53).

Ni *қуш*lar irkin alar kim birer durur қанатı

Қанатıñıñ uçıda her birisige minkâr (514/724-1)

Қутуз: (<T.) “kuduz; eski Türkçede kutuz < kutur-mak. Kudurmuş köpek, kedi, kurt, çakal, tilki, kokarca gibi ehil veya vahşi hayvanların ısırılmaları sonucunda, salyalarında mevcut virüslerin insana bulaşp kanla beyne taşınması ve beyne yerleşmesiyle ortaya çıkan, bu ısırmadan en az 12 gün sonra kendini gösteren, baş ağrısı, şaşkınlık, uyuşukluk, uyuklama, en küçük ses ve gürültüde irkilme ve korkuya kapılma, bilhassa su ve sulu besinler karşısında yutak ve gırtlakta ani acılı kasılmalarla kendini gösteren ve yaygın felçlerle seyreden, kısa sürede öldüren hastalıktır. (Ünlü, 2013: 676; Ayverdi, 2010: 708). Қутуз kelimesi Türkmen Türkçesinde “guduz” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 53).

Mini Mecnûn tenin tırnağlarınñ zahmıdın körgeñ

Digey Leylî iti her yan *қутуз* cismimni қашıptur (116/144-7)

Қуяш: (<T.) “güneş; eski Türkçede “kuyaş” şiddetli sıcak, çok parlak güneş ışığı. Dünya ve diğer gezegenlerin etrafında döndüğü, bunlara ısı, ışık ve hayatın devamı için gerekli enerjiyi veren gök cisminin adı, dünyaya en yakın yıldız, şems. Herhangi bir gezegen grubunun etrafında döndüğü ve kendisinden enerji aldığı parlak ışıklı gök cismi” (Ünlü, 2013: 677; Ayverdi, 2010: 447) anlamlarına gelmektedir. Қуяш kelimesi Türkmen Türkçesinde “kuyaş” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 61).

Sücüd iter *қуяш* allında eyle kim hindü

Yüzüñ қаşıда *қуяш* “lâ ilâhe illâ hû” (371/509-1)

Күн: Dünyanın kendi yörüngesi etrafında bir defa dönmesinden ibaret 24 saatlik zaman parçası. Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki zaman parçası, gündüz” (Ayverdi, 2010: 169) anlamlarına gelmektedir. Күн kelimesi Türkmen Türkçesinde “gün” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 54).

Mihnet okdın қабак діл қалmışам efgân ara

Kim bu күн қабük-сүварım жоқ turur meydan ara (15/18-1)

Күндүз: (<T.) “gündüz” (Ünlü, 2013: 683). Күндүз kelimesi Türkmen Türkçesinde “gündiz” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 54).

Behre ҳурд u ҳабдın ol taptı bu devrânda kim

Қıldı іһуа кічесін şâyim кіçürди *күндүз*in (339/459-6)

Oğul: (<T.) “eski Türkçeden beri kullanılan bir kelime olup; oğul, evlat, oğlan, cinsiyeti erkek olan evlat” (Ünlü, 2013: 859; Ayverdi, 2010: 945) anlamlarına gelmektedir. Oğul kelimesi Türkmen Türkçesinde “ogul” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 64).

Ana ornın ata tutmas oğulğa

Ki mümkündür oğul bolmak atasız (490/670-1)

Ot: (<T.) “ateş” (Ünlü, 2013: 866). Ot kelimesi Türkmen Türkçesinde “ot” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 65).

Hudāyā ‘afv āsānrağ durur yoksa gāzab kılsağ

Meger kim özge düzağ özge ot özge ‘azāb bolğay (510/717-2)

Ölüm: (<T.) “ölüm” (Ünlü, 2013: 874). Ölüm kelimesi Türkmen Türkçesinde “ölüm” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 66).

Ey Nevāyî kit bu meydāndın ger ol hūr olmasa

Billāh ölsem turmağay-min ravza-i Rızvān ara (15/18-9)

Saç: (<T.) “saç, kıl, başı kaplayan tüyler ya da kıllar” (Ünlü, 2013: 933). Saç kelimesi Türkmen Türkçesinde “saç” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 68).

Köñül kuşığa saçın tārı halka mū yañlığ

Arada hāl ü yüzün dāne birle su yañlığ (233/304-1)

Sağdak: (<T.) “sadak, okluk, tirkeş, torba veya kutu şeklinde ok kılıfı” (Ünlü, 2013: 937; Ayverdi, 2010: 1040) anlamlarına gelmektedir. Sağdak kelimesi Türkmen Türkçesinde “sagdak” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 68).

Sağa yandaşmak istep kāmetim ya āhım oğ boldı

Haseddin bir taraf kurbānıñğa bir yan şadağınğa (391/538-6)

Sarığ: (<T.) “sarı, altın rengi, kükürt rengi” (Ünlü, 2013: 951; Ayverdi, 2010:1062). Sarığ kelimesi Türkmen Türkçesinde “sarı” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 69).

Tuttı sarığ lāleler ruhsārı eşkim birle reng

Dime ey ra ‘nā-yı gül-ruğ kim gül-i ra ‘nā imiş (202/267-2)

Savuk: (<T.) “soğuk: Isısı düşük, harareti az olan, sıcaklık derecesi üşütecek kadar az olan, insanı üşüten” (Ünlü, 2013: 955; Ayverdi, 2010: 1119) anlamlarına gelmektedir. Savuk kelimesi Türkmen Türkçesinde “sovuk” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 71).

Savuk āhî kim çiker-min germ olur akmağğa eşk

Çeşmelerde su bolur ıssığ hevā bolsa savuk (248/322-2)

Su: (<T.) “eski Türkçeden sub > siiv > su şeklinde günümüze kadar gelmiştir. Yağmur şeklinde bulutlardan yağan, yer altında bulunan, yer üstünde deniz, göl, ırmak vb.ni meydana getiren, hidrojen ve oksijenden meydana gelmiş rengi, kokusu ve tadı olmayan şeffaf sıvı madde” (Ünlü, 2013: 1004; Ayverdi, 2010: 1129) anlamlarına gelmektedir. Su kelimesi Türkmen Türkçesinde “suv” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 72).

Teniğ ki māvi bî-hāl hulledin körünür

Tenimni su kibi tağ yok ger iylese bî-hāl (288/381-3)

Sünjek: (<T.) “kemik < kemük, kemir-mek fiilinden türetilmiş olabileceği üzerinde durulmaktadır. Kelime eski Türkçede mevcut olmayıp Anadolu Türkçesinde XV. yüzyıl metinlerinde görülmeye başlanmıştır. İnsanda ve omurgalı hayvanlarda vücudun çatısını meydana getiren ve yumuşak kısımlara destek olan beyazımsı sert organların ortak adıdır” (Ünlü, 2013: 1066; Ayverdi, 2010: 653). Sünjek kelimesi Türkmen Türkçesinde “sünk” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 593).

Bimārlığda cān itige kılmışam nişār

Kūyi sarı kilip ki sünjekimni südremiş (199/262-5)

Süpürgü: (<T.) “eski Türkçede süpürgü < süpür-mek şeklindedir. Süpürme işinde kullanılan ve çalı, hasır, tavan, sokak süpürgesi gibi pek çok çeşidi olan alet, süpürme aracı” (Ünlü, 2013: 1016; Ayverdi, 2010: 1142). Süpürgü kelimesi Türkmen Türkçesinde “süpürgi” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 593).

Ol ay eger ilgige *süpürgü* alur ey çerh
Hürşîd-i şua'ı hatıdın kılsañ anı kâş(188/246-5)

Tag: (<T.) “dağ kelimesi Kafkas dillerine ve Rusçaya da geçmiştir. Çevresindeki araziye göre büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak veya kaya kütlesi” (Ünlü, 2013: 1061; Ayverdi, 2010: 245) anlamlarına gelmektedir. Tag kelimesi Türkmen Türkçesinde “dağ” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 130).

Tag gibi tart kanā'at iteki içre ayağ
Devr-i felekden saña bir kuruş eger şām yiter (137/177-6)

Tırnağ: (<T.) “tırnak: insan ve omurgalı hayvanlarda parmak uçlarının üst kısmını örten boynuzsu tabaka” (Ünlü, 2013: 1123; Ayverdi, 2010: 1256) anlamlarına gelmektedir. Tırnağ kelimesi Türkmen Türkçesinde “dınrak” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 157).

Mini Mecnûn tenin *tırnağ*ların zahmıdın körgeñ
Digeş Leylî iti her yan kütüz cismimni kaşıptur (116/144-7)

Tiken: (<T.) “eski Türkçede tiken < tikken < tik-mek “sokmak, saplamak” şeklindedir. Kelime Farsça ve Rusçaya da geçmiştir. Bazı bitkilerde bulunan ucu sivri, sert, batıcı çıkıntı. Böyle çıkıntıları çok olan bitki” (Ünlü, 2013: 1127; Ayverdi, 2010: 282) anlamlarına gelmektedir. Tiken kelimesi Türkmen Türkçesinde “tiken” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 75).

Dehr bağıda tikendin ayru çun gül bütmedi
Ger *tiken* cân-gâhdür ammâ irür gül cân-fezây (457/636-5)

Til: (<T.) “eski Türkçede tıl > til > dil şeklindedir. Ağız boşluğunda yer alan, tat duymaya, besinleri ağız içinde evirip çevirmeye, yutmaya ve sesleri çıkarmaya yarayan etli, uzun ve hareketli organdır” (Ünlü, 2013: 1127; Ayverdi, 2010: 283). Til kelimesi Türkmen Türkçesinde “dil” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 44).

Ni nev' peyker-i kânîdür ol uzun *til*lik
Ki ağzığa kaşılır bir uzun yığaç muhkem (516/727-1)

Tirsek: (<T.) “Kolun orta yerindeki eklem dış tarafı, dirsek” (Ünlü, 2013: 1136; Ayverdi, 2010: 290) anlamlarına gelmektedir. Tirsek kelimesi Türkmen Türkçesinde “tirsek” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 76).

Bir kadem vîrânıma koy kim gamıñdın tün ü kün
Yüzge ilgimdür sütün tofrağka batıp *tirsek*im (306/409-5)

Tiğri: (<T.) “Allah; azze ve celle (Bozkurt, 2017: 484). “Türkçede Allah kelimesiyle yapılan birçok deyim ve söyleyişin büyük bir kısmı son dönemlerde Tanrı kelimesinin yaygınlaşması ile Tanrı ile de kullanılır olmuştur” (Ayverdi, 2010: 1200). Tiğri kelimesi Türkmen Türkçesinde “Tanrı” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 74).

Vaşlığa yitişkün niçe şa'b irse Nevâyî
Ger kılsa kerem *Tiğri* “tebârek ve te'âlâ” (25/32-7).

Tizek: (<T.) “tezek, gübre, hayvan tersi. Kelime komşu dillere de geçmiştir. Bazı yerlerde yakıt olarak kullanılan kurutulmuş sığır tersi” (Ünlü, 2013: 1138; Ayverdi, 2010: 1252) anlamlarına gelmektedir. Tizek kelimesi Türkmen Türkçesinde “tezek” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 75).

Savukda kaçıban ot şu'lesidin
Tizek düdi sarı kılmağdur âheng (500/685-1)

Tofrağ: (<T.) “eski Türkçeden beri kullanılır < topur "toprak" ve +ak eki; topra-mak “kurumak”tan -k ekiyle yapılmış bir türev olarak da açıklanmıştır. Yer kabuğunun, üzerini kaplayan çürümüş organik maddelerden ve kütle kırıntılarından oluşan canlıların yaşamasına elverişli kısmı. Bu kısımdan belli bir maksatla ayrılmış parça. Arazi, tarla; ülke, vatan, memleket, yöre; kara, kara parçası” (Ünlü, 2013: 1139; Ayverdi, 2010: 1263) anlamlarına gelmektedir. Tofrağ kelimesi Türkmen Türkçesinde “toprak” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 75).

Bir kadem vîrânıma koy kim gaminin tün ü kün

Yüzge ilgimdür sütün *tofra*kka batıp tirsekim (306/409-5)

Ton: (<T.) “vücudun belden aşağı kısmına ve tenin üstüne giyilen iç çamaşırı, külot, elbise” (Ünlü, 2013: 1146; Ayverdi, 2010: 299) anlamlarına gelmektedir. Ton kelimesi Türkmen Türkçesinde “don” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 44).

Her geda ignide bolsa iski *tonı* tā çāk-ceyb (471/655-21)

Toynağ: (<T.) “toynak, hayvan tırnağı” (Ünlü, 2013: 1152; TBS, 2010: 1265). Toynağ kelimesi Türkmen Türkçesinde “toynak” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 76).

Yok hadim koymakka anıñ rahşı *toynağ*ığa yüz

Bes durur ger sürte-alsam yolu tofrağığa yüz (161/211-1)

Tün: (<T.) “gece” (Ünlü, 2013: 1171). Ağrı kelimesi Türkmen Türkçesinde “ağrı” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 76).

Encüm sipehi köprek irür encümen-ārāy

Tün bolsa qarāngu (469/654-10)

Uçmağ: (<T.) “cennet” (Ünlü, 2013: 1180). Uçmağ kelimesi Türkmen Türkçesinde “uçma” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 642).

Dūzahñı eger ‘ışk otı birle kızıturlar

Derd ehliğa *uçmağ*dın irür bes tamuğ evlā (24/32-5)

Uruş-: (<T.) “savaşmak, vuruşmak, mücadele etmek,” (Ünlü, 2013: 1188; Gülensoy, 2018:798), “tartışma, savaş” anlamında da kullanılır (Bozkurt, 2017: 561). Uruş- kelimesi Türkmen Türkçesinde “uruş-” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 77).

Kim anı *uruşturmağ*dın ister kām

Nā-kām uşatqasıdır anı nā-kām (516/728-2)

Uyať: (<T.) “utanmış, utançlık, ayblı” (Ünlü, 2013: 1191). Uyať kelimesi Türkmen Türkçesinde “uyat” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 77).

Fenā deyridağı zünnār ile bütđin *uyatlığ*dur

Riyāyî şeyhñiñ efsürde dñni bātıl İslāmı (468/653-8)

Üzüm: (<T.) “eski Türkçede üzüm < üz-mek “kesmek, koparmak” şeklindedir. Salkımdan koparılaraq yendiği için bu ismi almıştır. Kelime komşu dillere de geçmiştir. Asma adı verilen ağaççığın salkım durumunda ufak taneli, çekirdekli, ince kabuklu, sulu, etli, glikoz ve vitamin bakımından zengin, yetiştiği yere göre pek çok çeşidi bulunan, tazesı ve kurusu yenen meyve anlamlarına gelmektedir. Üzüm sözü Türkçe yazılı belgelerde Uygur çağı ile başlar. Bundan sonra artık Türk kaynaklarında sık sık görülür” (Ünlü, 2013: 1201; Ayverdi, 2010: 1302). Üzüm kelimesi Türkmen Türkçesinde “üzüm” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 78).

Cihān gamı vü *üzüm* bādesi gümān kılmañ

Ki zāhır ehliğa bu ma’nî itti biyle zuhūr (150/197-5)

Yağı: (<T.) “düşman, yabancı” (Ünlü, 2013: 1218). Yağı kelimesi Türkmen Türkçesinde “yagı” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 78).

Dostlar katlığa andağ kildi ol sultān-ı hüsn

Kim selāñin koymağaylar katl üçün *yagı*ğa yüz (161/211-5)

Yağın: (<T.) “yağmur, yağış, rahmet” (Ünlü, 2013: 1219). Yağın kelimesi Türkmen Türkçesinde “yagın” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 78).

Bulut birler *yagın* irmes ki ol ay hecrıde her dem

Tıya-alman demin dūdın yığa-alman közüm yaşın (370/508-2)

Yalbar- yakar-: (<T.) “yalvarıp yakarmak; birinden bir şey isterken yumuşak ve acındırıcı bir tavır takınmak, saygılı bir ısrarla istediğini söylemek” (Ünlü, 2013: 1222-1224; Ayverdi, 2010: 1131) anlamlarına gelmektedir. Yalbar kelimesi Türkmen Türkçesinde “yakar” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 79).

Bakmadı hālimga gayr-ı nāzdın ösrük közün

Niçe kim allında *yalbardım yakardım* her nemaṭ (214/282-3)

Yamğur: (<T.) “<yağ-mur” “atmosferdeki su buharının yoğunlaşması sonucu yeryüzüne damlalar halinde düşen su, yağmur suyu” (Ünlü, 2013: 1226; Ayverdi, 2010: 1326) anlamlarına gelmektedir. Yamğur kelimesi Türkmen Türkçesinde “yagmır” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 78).

Kaçtı köñül eşkimdin ü âhım ara tüşti

Yamğur suydın kaçtı yü tufānga yolukṭı (449/623-3)

Yara: (<T.) “eski Türkçe bir kelime olup yar-mak fiilinden türemiş olduğu düşünülmektedir. Divan edebiyatında “yare” şeklinde geçer. Bir dış etkiyle, bir hastalık veya arıza sebebiyle vücutta meydana gelen kesik, yarık veya çıban (Ünlü, 2013: 1231; Ayverdi, 2010: 1336-1337) anlamlarına gelmektedir. Yara kelimesi Türkmen Türkçesinde “yara” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 80).

Ey Nevāyî kaysı bir *yarañ* oñalgay nige kim

Turğanı birle irür bu nā-tüvān peyker *yara* (23/30-9)

Yarlıg: (<T.) “ferman, buyruk, buyrultu, emir, yarlık, irade” (Ünlü, 2013: 1234; Tekin, 1995: 680). Yarlıg kelimesi Türkmen Türkçesinde “yarlık” şeklinde geçmektedir (Tekin, 1995: 680).

Yüzi gül-çihre sākîniñ tarab hükmiğa tuğrādur

Yüzinde mey gülü ol *yarlıg* üzre al tamğadur (149/196-1)

Yigitlik: (<T.) “yiğitlik, gençlik, gençlik zamanı” (Ünlü, 2013: 1254). Yigit kelimesi Türkmen Türkçesinde “yigit” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 82).

Nevāyî itti *yigitlik* meger vefāsızlıg

Ki kıldılar qarıban kadni bî-nevālar küj(169/222-7)

Yil: (<T.) “havanın yer değiştirmesi sonucunda meydana gelen esinti, rüzgâr, yel” (Ünlü, 2013: 1254; Ayverdi, 2010: 1348) anlamlarına gelmektedir. Yil kelimesi Türkmen Türkçesinde “yel” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 81).

Gül saçar *yil* bāg ara sevr-i revanım kildi mü

Cān isi güldin kilür ārām-ı cānım kildi mü (375/515-1)

Yumurtka: (<T.) eski Türkçede yumurtga < yum-u-r-t-ga “yumurta” şeklindedir. Kümes hayvanlarının ve özellikle tavuk tarafından yumurtlanan, beslenmede çok önemli bir yeri olan, protein ve lipit bakımından çok zengin, üstü beyaz, kırılğan bir kabukla kaplı, beyzî biçimde bir besin maddesidir. (Ünlü, 2013: 1262; Ayverdi, 2010: 1366) Yumurtka kelimesi Türkmen Türkçesinde “yumurtga” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 83).

Yumurtka (728-başlık)

Yürek: (<T.) “yür-mek “hareket etmek”ten yür-ek olmuştur”. “eski Türkçeden beri kullanılan bir kelime olup; yürek, kalp, gönül, insanın bütün duygularının kaynağı ve manevi varlığının merkezi” (Ünlü, 2013: 1265; Ayverdi, 2010: 1369) anlamlarına gelmektedir. Yürek kelimesi Türkmen Türkçesinde “yürek” şeklinde geçmektedir (Çeneli, 1983: 83).

Bir lāle durur kim içide dāğı nihāndur

Her kan ki tamar dāğı nihānî *yürekimdin* (361/494-2)

Sonuç

Bedāyî‘u‘l-Vasat	Türkmen Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Ağız	Ağız	Ağız
Ağrı	Ağrı	Ağrı
Ak u kızıl	Ak we kızıl	Ak ve kızıl
Alma	Alma	Elma
Ata	Ata	Ata
Ay	Ay	Ay
Ay u yıl	Ay we yıl	Ay ve yıl
Bagır	Bagır	Bağır
Barmağ	Barmağ	Parmak

Baş	Baş	Baş
Bayram	Bayram	Bayram
Boyun	Boyun	Boyun
Bulut	Bulut	Bulut
İt	İt	İt
Kiriş	Kiriş	Kiriş
Kirpik	Kirpik	Kirpik
Kök	Kök	Gök
Kömek	Kömek	Kömek
Köñül	Köñül	Gönül
Ƙuyaş	Kuyaş	Güneş
Oğul	Ogul	Oğul
Ot	Ot	Ot/ Ateş
Ölüm	Ölüm	Ölüm
Saç	Saç	Saç
Sagdağ	Sagdak	Okluk
Tiken	Tiken	Diken
Tirsek	Tirsek	Dirsek
Tün	Tün	Tün
Uruş-	Uruş-	Vuruş-
Uyat	Uyat	Utanc
Üzüm	Üzüm	Üzüm
Yağı	Yağı	Düşman
Yagın	Yagın	Yağış
Yalbar-	Yalbar-	Yalvar-
Yara	Yara	Yara
Yarlıg	Yarlıg	Buyruk
Yigitlik	Yiğitlik	Yiğitlik
Yürek	Yürek	Yürek

Tablo 1: Bedäyî'ü'l-Vasaf'taki Türkçe Söz Varlığının hiçbir ses değişikliğine uğramadan Türkmen Türkçesindeki Görünümü ve Türkiye Türkçesindeki Karşılığı

Bedäyî'ü'l-Vasaf	Türkmen Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Issıg	Issı	Isı
İlek	Elek	Elek
İtek	Etek	Etek
Ƙara	Gara	Kara
Ƙaş	Gaş	Kaş
Ƙız	Gız	Kız
Kiçe	Gice	Gece
Ƙol	Gol	Kol
Ƙoyun	Goyun	Koyun
Köñlek	Köyneke	Gömlek
Köz	Göz	Göz
Ƙuş	Guş	Kuş
Ƙutuz	Guduz	Kuduz
Kün	Gün	Gün
Kündüz	Gündiz	Gündüz
Sarıg	Sarı	Sarı
Savuk	Sovuk	Soğuk
Su	Suv	Su
Sünjek	Sünjek	Kemik
Süpürgü	Süpürge	Süpürge
Tag	Dag	Dağ
Tırnağ	Tırnak	Tırnak
Til	Dil	Dil
Tıñrı	Tağrı	Tanrı
Tizek	Tezek	Tezek
Tofrak	Toprak	Toprak
Ton	Don	Don

Toynağ	Toynak	Toynak
Uçmağ	Uçma	Cennet
Yamğur	Yagmur	Yağmur
Yıl	Yel	Yel
Yumurtka	Yumurtga	Yumurta

Tablo 2: Bedāyi‘u’l-Vasaf’taki Türkçe Söz Varlığının Ses Değişikliğine Uğrayarak Bu Sözcüklerin Türkmen Türkçesindeki Görünümü ve Türkiye Türkçesindeki Karşılığı

Bedāyi‘u’l-Vasaf’ta belirlenen yetmiş iki Türkçe sözcüğün Türkmen Türkçesindeki görünümü örneklendirilmeye çalışılmıştır. Bu sözcükler şunlardır: ağız, ağrı, ak u kızıl, alma, ata, ay, ay u yıl, ayağ, bagır, barmağ, baş, bayram, boyun, bulut, ıssıg, ilek, it, itek, kiriş, kara, kaş, kız, kiçe, kirpik, kol, koyun, kök, kömek, köñlek, köñül, köz, kuş, kutuz, kuyaş, kün, kündüz, oğul, ot, ölüm, saç, sağdağ, sarıg, savuk, su, sünek, süpürgü, tağ, tırnağ, tiken, til, tiñri, tirsek, tizek, tofrak, ton, toynağ, tün, uçmağ, uruş-, uyat, üzüm, yağı, yağın, yalbar-, yamğur, yara, yarlıg, yigitlik, yıl, yumurtka, yürek.

Bedāyi‘u’l-Vasaf’ta belirlenen yetmiş iki Türkçe sözcüğün Türkmen Türkçesinde ses değişikliğine uğramamış olan sözcükler şunlardır: ağız, ağrı, ak u kızıl, alma, ata, ay, ay u yıl, bagır, barmağ, baş, bayram, boyun, bulut, it, kiriş, kirpik, kök, kömek, köñül, kuyaş, oğul, ot, ölüm, saç, sağdağ, tiken, tirsek, tün, uruş-, uyat, üzüm, yağı, yağın, yalbar-, yara, yarlıg, yigitlik, yürek.

Bedāyi‘u’l-Vasaf’ta belirlenen yetmiş iki Türkçe sözcüğün Türkmen Türkçesinde ses değişikliğine uğramış olan sözcükler şunlardır: ayağ, ıssıg, ilek, itek, kara, kaş, kız, kiçe, kol, koyun, köñlek, köz, kuş, kutuz, kün, kündüz, sarıg, savuk, su, sünek, süpürgü, tağ, tırnağ, til, tiñri, tizek, tofrak, ton, toynağ, uçmağ, yamğur, yıl, yumurtka.

Bedāyi‘u’l-Vasaf’ta belirlenen yetmiş iki Türkçe sözcüğün Türkmen Türkçesinde ünsüz yumuşamasına uğramış olan sözcükler şunlardır: Ayağ > ayak, kara > gara, kaş > gaş, kız > gız, kiçe > gice, kol > gol, koyun > goyun, köz > göz, kuş > guş, kutuz > guduz, kün > gün, kündüz > gündiz, tag > dag, tırnağ > dırnak, til > dil, tofrak > toprak, ton > don, toynağ > toynak, yumurtka > yumurtga.

Bedāyi‘u’l-Vasaf’ta belirlenen yetmiş iki Türkçe sözcüğün Türkmen Türkçesinde ünsüz düşmesine uğramış olan sözcükler şunlardır: ıssıg > ıssı, sarıg > sarı, uçmağ > uçma.

Bedāyi‘u’l-Vasaf’ta geçen Türkmen Türkçesinde ünlü düşmesine uğramış olan sözcük şudur: sünek > sünk.

Bedāyi‘u’l-Vasaf’ta belirlenen yetmiş iki Türkçe sözcüğün Türkmen Türkçesinde ünlü değişimine uğramış olan sözcükler şunlardır: altun > altın, ilek > elek, itek > etek, kündüz > gündiz, savuk > sovuk, süpürgü < süpürği, tiñri > tañrı, tizek > tezek, yamğur > yagmur, yıl > yel.

Bedāyi‘u’l-Vasaf’ta belirlenen yetmiş iki Türkçe sözcüğün Türkmen Türkçesinde ünsüz değişimine uğramış olan sözcük şudur: köñlek > köyñek.

Bedāyi‘u’l-Vasaf’ta belirlenen yetmiş iki Türkçe sözcüğün Türkmen Türkçesinde göçüşmeye uğramış olan sözcük şudur: yamğur > yagmur.

KAYNAKÇA

- Çeneli, İ. (1986). Türkmen Türkçesi Sözlüğü. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 30-31(1982-1983), 29-84.
- Develioğlu, F. (1986). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Türkay, K, (2002). ‘Alî Şîr Nevâyî Bedâyi‘u’l- Vasaat, Ankara: TDK Yay.
- Ünlü, S. (2013). Çağatay Türkçesi Sözlüğü Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ayverdi, İ. (2010). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü O-Z. Ankara: TDK Yay.
- Rahimi, F. (2019). Ferağî’nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Ankara: TDK Yay.
- Bozkurt, F. (2017). Kaşgarlı Mahmud Divân-ü Lugat-it- Türk, Konya: Salon Yayınları.